

הברו"?!?

ומשנינן: מה שאמר רבי עקיבא ד"אביו" היינו אשת אביו, לא כשהיא עדיין אשתו של אביו, אלא לאחר מיתה של אביו.

עוד מפרשת הגמרא את המשך דברי רבי עקיבא, שאמר: "אמו" היינו אמו ממש:

ומקשינן: והרי אמו שהיא גם אשת אביו היינו "באשתו ולא באשת הברו"?! (16)

ומשנינן: "אמו" שדיבר הכתוב, לא דיבר באשת אביו, אלא באמו מאנוסתו של אביו, שאנס אביו אשה והוליד את זה, ואסרו הכתוב לבוא על אמו.

ומפרשינן: במאי קא מיפלגי רבי אליעזר ורבי עקיבא?

רבי אליעזר — המפרש הן את אביו והן את אמו בקרובי אביו ואמו שעל ידי אחוה, דהיינו אחות אביו ואחות אמו — סבר:

ב-ח "אביו" ו"אמו" משמע באותו ענין, ו"אביו" דומיא ד"אמו", ו"אמו" דומיא ד"אביו" לא משכחת לה [אין אתה מוצא] אלא בקרובים שלהם על ידי אחוה, דהיינו: אחות אביו ואחות אמו.

ומשום, שאם באת לדמותם, ולומר: "אביו" היינו אביו ממש, ואף "אמו" היינו אמו ממש, כך אי אפשר, כי אף על פי ש"אמו"

יש לפרש לאחר מיתת אביו, ולא הוי "אשת הברו", מכל מקום אביו ממש אי אתה יכול לומר, כי אם כן היינו "ולא בזכר" —

ואם באת לדמותם ולומר שניהם על ידי אישות הם, אף זה אי אפשר, כי על ידי אישות לא יתכן לפרש אלא "אשת אביו", ואם תפרש כן את "אביו" לא תוכל לפרש כן את "אמו"; (1) ובהכרח שאם באת לדמותם, אי אתה יכול לפרשם אלא באחוה, דהיינו אחות אביו ואחות אמו, וכדפירשה רבי אליעזר.

ורבי עקיבא — המפרש "אביו" דהיינו אשת אביו, ו"אמו" היינו אמו ממש, ולא חש שיהיו דומים ובאותו ענין — סבר:

מוטב לאוקמיה ל"אביו" באשת אביו, דהיא אכן איקרי [נקראת] "ערות אביו", [דכתיב גבי ישראל — ויקרא יח ח — ערות אשת אביך לא תגלה, ערות אביך היא], ושייך בה לשון "יעזב איש את אביו" —

לאפוקי [כלומר: מאשר לפרש דהיינו] אחות אביו, ומשום דאחות אביו "שאר אביו" איקרי, [דכתיב — ויקרא יח יב — ערות אחות אביך לא תגלה, שאר אביך היא], אבל "ערות אביו" לא איקרי, ואין שייך בה לשון "יעזב איש את אביו".

ומאחר דאי אפשר לפרש את "אביו" אלא ב"אשת אביו", אם כן הרי אי אפשר שתהיה "אמו" דומיא ד"אביו", כי על ידי אישות לא

16. ואף אם תפרש, דהיינו לאחר מיתת אביו, אכתי תיקשי: היינו "אביו" דמפרש רבי עקיבא דהיינו אשת אביו; על פי רש"י בד"ה אמו אמו ממש.

1. כן נראה לכאורה כוונת רש"י שכתב "ותרויהו באישות ליכא למימר, דהא אמו לאו משום אישות, דאם כן היינו אשת אביו".

הזה. ויאמר אברהם, כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי. **וגם אמנה** [כמו אמנם] **אחותי בת אבי היא, אך לא בת אמי**, ותהי לי לאשה" –

ומשמע שכך אמר אברהם: לפיכך לקחתי אותה לי לאשה, אף שאחותי היא, כי בת אבי היא ולא בת אמי היא, ואחות מן האב מותרת –

מכלל דאחותו **בת האם** הרי היא **אסורה**, והניחא לרבי אליעזר שאסר אפילו את אחות אביו ואת אחות אמו, כל שכן שאסר את אחותו, על כל פנים כשהיא אחותו מן האם; אבל לרבי עקיבא, הרי לא נאסרו לבן נח אלא חייבי מיתות של ישראל, ולא אחותו שהיא מחייבי כריתות!?

ומשנינן: **ותסברא**, וכי אכן סבור אתה שכוונת אברהם באומרו "אך לא בת אמי" כוונתו היתה לומר: אילו היתה בת אמי, אסורה היתה לי!?

וכי שרה אכן **אחותו** של אברהם **הוא**, שנוכל לומר כוונתו היתה לאיסור!?! והרי **בת אחיו הוא**, שהרי שרה בתו של הרן אחי אברהם היתה, **וכיון דהכי הוא** שלא היתה אלא בת אחיו, הרי **לא שנא** אם היה אחיו **מן האב ולא שנא** אם היה אחיו **מן האם שריא** [מותרת] בתו לו, (3) ובהכרח שלא נתכוין אברהם לומר שאסורה היא לו אילו

יתכן לפרש ב"אמו" ולומר דהיינו "אשת אביו", כי זו כבר נאסרה ב"אביו"; ומאחר שבלאו הכי אינם דומים, ממילא מתפרש "אמו" אמו ממש, ובאמו מאנוסתו שאינה אשת אביו.

תא שמע להקשות על רבי אליעזר שאסר לבן נח את אחות אביו מן האם!?

הרי כתיב [שמות ו כ]: **ויקח עמרם** [אבי משה] **את יוכבד דודתו** [אחות קהת אביו] לו לאשה" –

מאי לאו, האם לא כן שהיתה יוכבד **דודתו** של עמרם **מן האם**, ואם כן הרי מוכח שאחות אביו אפילו מן האם הרי היא מותרת לבן נח, ותיקשי לרבי אליעזר שאסר לבן נח את אחות אביו!?

ומשנינן: **לא** היתה יוכבד דודתו מן האם, אלא **דודתו מן האב** בלבד היתה, שהיתה אחות קהת מן האב ולא מן האם, ואחות אביו מן האב, אפילו רבי אליעזר מודה שאינה אסורה לבן נח. (2)

תא שמע:

כתיב [בראשית כ]: "ויאמר אברהם אל [על] שרה אשתו, אחותי היא; וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה ... ויאמר אבימלך אל אברהם, מה ראית כי עשית את הדבר

2. וכדמבואר גם בגמרא לעיל, שהרי רבי מאיר בברייתא דגר התיר לבן נח את אחות אביו מן האב, ומשום שאין אחוה לבן נח מן האב, ומפרשין לה לברייתא דגר כרבי אליעזר; וראה שם בהערות בהמשך הסוגיא.

3. ואפילו לישראל מותרת היא.

2. וכדמבואר גם בגמרא לעיל, שהרי רבי מאיר בברייתא דגר התיר לבן נח את אחות אביו מן האב, ומשום שאין אחוה לבן נח מן האב, ומפרשין לה לברייתא דגר כרבי אליעזר; וראה שם בהערות את המקור לזה לדעת רש"י שהוא

היתה בת אמו —

אלא התם הכי קאמר ליה אברהם לאבימלך:

לכך קראתיה "אחותי" משום דקורבה דאחות אית לי בהדה [קורבה דרך אחוה יש לי אתה] שהרי בת אחי היא, ונקראת היא "אחותי", משום שהרי בת אחיו בן אביו היא, ו"בני בנים הרי הם כבנים", וכאילו היתה בת אביו שהיא אחותו.

וקורבה זו מאבא היא ולא מאמא, כי לא היה הרן אחיו של אברהם אלא מאביו תרח ולא מאמו; ולא משום שאילו היתה קרובתי

מצד אמי היתה אסורה לי, אלא שכך היה מעשה.⁽⁴⁾

תא שמע להקשות על רבי עקיבא, שהתיר את האחות אפילו מן האם לבן נח; ממה ששינונו בכרייתא:

מפני מה לא נשא אדם הראשון את בתו? כדי שישא קין את אחותו, משום "עולם חסד יבנה" [תחילתו של עולם נבנה בחסד].⁽⁵⁾

הרי משמע: **הא לאו הכי** [אם לא משום החסד] **אסירא** היתה האחות לינשא לקין; הרי משמע שאחותו אסורה לבן נח, ותיקשי

5. פירש רש"י: תחילתו של עולם נבנה בחסד, שציוה לאדם הראשון לגמול חסד את בנו, ואסרה לו והתירה לקין, כדי שייבנה העולם; והיינו דכתיב "ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו חסד הוא", מה שהתיר לקין חסד גמלתי עמו; [וקשיא קצת לשון רש"י מרישא לסיפא, דבתחילת דבריו משמע שאדם הוא שעשה חסד, וסוף דבריו משמע שהקב"ה הוא שעשה חסד; גם במה שכתב "ואסרה לו [לאדם] יש לעיין כמבואר בהערה בהמשך הסוגיא על דברי רב הונא].

ולשון ה"יד רמה" הוא: מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי להרבות זרעו, כדי שישא קין את אחותו, עולם חסד יבנה, שאלמלא חסד שגמל אדם הראשון את בנו שהשיאו אחותו — כענין שאמר "חסד הוא", לא נבנה העולם, שהרי לא היתה לו אשה אחרת לישא אותה; ויש מפרשים: אני אמרתי עולם חסד יבנה, אני צויתי את אדם הראשון שיגמול את בנו להשיאו אחותו כדי שייבנה העולם.

וראה עוד בדברי הראשונים המובאים בהערה הבאה.

4. הנה בפשוטו מבואר מן הגמרא, שכולי עלמא מודים שאין הכוונה בדברי אברהם לאיסור והיתר, שהרי הגמרא הכריחה כן, ואמרה "ותסברא....".

ומיהו כבר הובא בהערות לעיל, דרש"י מפרש את המקור לדברי רבי אליעזר שלא אסר אלא אחוה מן האם ולא מן האב, שהוא מפסוק זה; והיינו שלדעת רש"י רבי אליעזר חלוק על רבי עקיבא בפירושו הפסוק; [ומיהו לשון רש"י בעמוד זה בד"ה לא, דודתו מן האב: **כדילפינן** מ"וגם אמנה אחותי בת אבי היא", ומשמע שהוא לימוד בשום מקום, צריך תלמוד].

וכעין זה ביאר גם בהגהות הגר"א לעיל נו ב דעת הרמב"ם [ראה דבריו שם, והובא בהערות שם], שהרמב"ם אסר את אחותו מאמו מ"פשטיה דקרא וגם אמנה..."; ואף שהגמרא אומרת כאן "ותסברא".

וראה עוד בלשון ה"יד רמה" שהובא בעמוד א בהערה 4, בדבריו אליבא דרבי אליעזר שכתב "כיון דאיתסר שאר האם לבן נח כדאיתא לקמן מ"אן אמנה בת אבי היא], אך לא בת אמי"; [ולשון "כדאיתא לקמן" צריך ביאור].

לרבי עקיבא שלא אסר אחות לבן נח! (6)

"עולם חסד יבנה", אישתרי לעולם.

ומשנינן: כיון דאישתרי האחות לקין משום

אמר רב הונא: גוי מותר בבתו — (7)

— ולהוליד ממנה בת, ואותה בת ישאנה קין, שהרי מותרת היא לו, כי אחותו מן האב היא ולא מן האם].

והשיב [התנא]: דאף על פי שאחותו מאם אסורה לבני נח, [מכל מקום] משום "עולם חסד יבנה", שלא ישהה קין כל כך מתולדותיו, התיירה לו השם יתברך; וראה שם בדבריו עוד פירוש שלישי בשם ה"ר דוד.

7. כתב רש"י: "כין לרבי אליעזר [המפרש את הפסוק ד"על כן" לאחות אביו ואחות אמו], בין לרבי עקיבא [המפרש את הפסוק לאשת אביו ואמו ממש], דקסבר רב הונא: לא ילפינן שאר עריות מהנך דכתיבי בהאי קרא, מדפרט כל הני, משמע דוקא כתיביהו.

ושיטה זו של רב הונא, אינה כפי שיטת הגמרא לעיל, שהרי בסוגיא לעיל מבואר, שהברייתא האוסרת את כל חייבי המיתות לבן נח סוברת כרבי עקיבא, שהרי אמו מחייבי מיתות היא, ואותה סוגיא סוברת דילפינן לרבי עקיבא כל חייבי מיתות מאלו המפורשים בכתוב.

וגם מה שסובר רב הונא אליבא דרבי אליעזר שבתו אינה אסורה, אף זה לכאורה אינו כשיטת הגמרא לעיל, שהרי ברייתא דגר מתפרשת בגמרא לעיל כרבי אליעזר, ושנינו בברייתא שם "ומותר — הגר — באשת אחיו ובאשת אחי אביו, ושאר כל עריות מותרות לו [כיון שאף בגויות אינן אסורות], ומפרשינן: לאתויי אשת אביו", ופירש רש"י: ושאר כל עריות שבאות מחמת אישות מותרות לו; הרי שלא הותרו לבן נח אלא עריות הבאות מחמת אישות, אבל שאר העריות אסורות, ובתו בכלל.

6. תמהו הראשונים: מה שאלה היא זו "מפני מה לא נשא אדם את בתו" והרי היה לו את חוה, ולמה היה צריך לישא את בתו!?

וב"יד רמה" כתב: מפני מה לא נשא אדם את בתו, כדי להרבות את זרעו.

ובתוספות פירשו את השאלה: הרי כשאכלה חוה מעץ הדעת עדשלא האכילה את אדם הראשון [מהרש"א], מן הדין היה שתמות, ואם משום שלא יהא אדם שרוי בלי אשה, הרי היה יכול ליקח את בתו; ועל זה עונה הגמרא: כדי שישא קין את אחותו; [פירוש: עשה הקב"ה חסד שלא המית את חוה, שאם כן היה נושא אדם את בתו, ולא היתה לקין אשה].

ובחידושי הר"ן הקשה על זה, מהא דאמרינן: טעמא ד"עולם חסד יבנה" הא לאו הכי [אחותו] אסירא; ולפום האי פירושא, לאו משום דאסורה לקין, אלא שבשביל החסד שישא קין את אחותו נתלה העוון לחוה, ולא מתה מיד כשחטאה; [פירוש: האין מוכח מכאן שהיתה בת זו אסורה לקין משום אחותו, והרי לא בא התנא אלא לפרש למה מתה חוה, והשיב התנא שמשום החסד עם קין שתהיה לו אשה, לא המיתה חוה, והיכן מבואר כאן שאסורה היא לקין, אם לא החסד].

וכתב הר"ן: ויש שפירשו: מפני מה לא נשא אדם את בתו שהיתה מותרת לו, [והר"ן בדין [הוא] שיוליד ממנה [מן הבת] בת, וישיאנה לבנו קין בהיתר, משום דאחותו מאב מותרת לבני נח; [פירוש: כיון שאחותו מן האם אסורה לבני נח, נמצא, שכשנשא קין את אחותו שהיתה אף מן האם באיסור נשאה, אלא שהתיר הקב"ה אותה לו, משום שלא היתה לו אשה אחרת; ושואלת הברייתא: למה היה צריך קין לעבור איסור, והרי היה לאדם לישא את בתו — שמותרת היא לו

הרי זה מותר באמו, ומותר בבתו.

כי יצא העבד מכלל גוי, ולכלל ישראל לא בא.

כלומר: קיימא לן דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומעיקר הדין מותר הוא בקרובותיו, אלא שגזרו חכמים לאסור באותן עריות שאף גוי אסור בהן, וכדי שלא יאמרו "באים מקדושה חמורה לקדושה קלה", וכמבואר בברייתא שבצמוד א; ומיהו עבד שמל וטבל לשם עבדות, אם כי יש לו דין "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", מכל מקום אינו ישראל גמור, ולא גזרו חכמים עליו כשם שגזרו על ישראל משום "שמא יאמרו", ולפיכך מותר הוא בקרובותיו, ואף אלו שנאסרו על הגוי.⁽⁹⁾

ואם תאמר: אם כן, מפני מה לא נשא אדם את בתו, שהרי מותרת היא לו!?

תשובתך: כדי שישא קין את אחותו, משום "עולם חסד יבנה".⁽⁸⁾

ואיכא דאמרי: הכי אמר רב הונא:

גוי אסור בבתו, תדע שלא נשא אדם את בתו!

דוחה הגמרא את דברי רב הונא: ולא היא, התם — גבי אדם שלא נשא את בתו — היינו טעמא, כדי שישא קין את אחותו.

אמר רב חסדא:

עבד כנעני של ישראל שמל וטבל לשם עבדות:

[ויש לעיין במה שכתב רש"י לעיל בפירוש הברייתא "שצויה לאדם הראשון לגמול חסד את בנו, ואסרה לו והתירה לקין", וצריך ביאור: הרי רב הונא אומר כאן ככל דברי הברייתא, אף שהוא סובר שמותרת היא לו! ? וצריך תלמוד].

9. א. מדברי רב חסדא שהזכיר "בתו", משמע בפשוטו, שלדעתו, גוי אסור בבתו, כי הרי משמע: אם היה בא לכלל ישראל, היה אסור בבתו משום "שמא יאמרו", הרי שהגוי אסור בבתו; ובפשוטו יש לומר, שאם כי נדחו דברי רב הונא שאסר את בתו, מכל מקום רב חסדא סובר כסוגיית הגמרא לעיל, שלדעת רבי עקיבא כל חייבי מיתות אסורות על בן נח, וסובר רב חסדא כרבי עקיבא; או אף כדעת רבי אליעזר, לפי מה שנתבאר בהערה לעיל דסוגיית הגמרא בעמוד א משמע דאיכא דרבי אליעזר כל העריות שאינן על ידי אישות אסורות, ובכללן בתו.

8. לפי פירוש התוספות בברייתא ד"מפני מה .. דלעיל [הובא בהערה שם], פירוש דברי רב הונא הם:

בשלמא אם בן נח אסור בבתו, יש לומר, שלכן לא המית הקב"ה את חוה כדי שתהיה לו אשה, כי את בתו אינו יכול ליקח; אבל אם מותר הוא בבתו, הרי יש לו אשה, ולמה לא מתה חוה וישא אדם את בתו; ועונה רב הונא, לכך לא המיתה, כי אם היה נושא אדם את בתו, לא היתה לקין אשה.

ולפי פירוש הר"ן דלעיל [הובא בהערה שם], כוונת רב הונא היא, בשלמא אם בן נח אסור בבתו, ניחא שהוצרך הקב"ה להתיר לקין את אחותו, כי אי אפשר לאדם שישא את בתו ויוליד בת, כי בתו אסורה לו; אך אם מותר הוא בבתו, אם כן טוב יותר שישא את בתו ויוליד ממנה בת, מאשר שישא את אחותו שהיא אסורה לו, ועונה רב הונא: שאם כי מותרת היא לו, לא רצה הקב"ה לאחר את תולדותיו של קין.

כי אתא רב דימי [כאשר בא רב דימי מארץ ישראל], אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא:

בן נח שייחד שפחה להיות אשה לעבדו, ובא האדון עליה, (10) הרי זה נהרג עליה. (11)

האסורות לגוי. ולכלל ישראל לא בא, שנאסור לו העריות שאנו אוסרים על שאר הגרים, שאין גזירה שמא יאמרו אלא בישראל גמור.

ולשון הרמב"ם [איסורי ביאה יד יז] הוא: העבד מותר לישא אמו כשהוא עבד, ואין צריך לומר בתו ואחותו וכיוצא בהן, שכבר יצא מכלל גויים ואין העריות האסורות על הגויים אסורות עליו, ולא בא לכלל ישראל, כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגרים.

ועוד כתב הרמב"ם [וראה גם במאירי]: ויראה לי שאם בא העבד על הזכור והבהמה יהרגו, שאיסור שתי עריות אלו שוה בכל אדם.

והשיג עליו הראב"ד: זה [זכור ובהמה] לא היה צריך אפילו לתינוקות, וכי משום קורבה נאסרו אלו, שיהיו אלו מרוחקים, וכל עונשים שבתורה הרי הן מוזהרים כשאר ישראל הנקבות. ומכל זה מבואר בפשוטו, שלרמב"ם ולמאירי הבנה אחרת בדברי רב חסדא; ואף את לשון רש"י יש לבאר על דרך פירושם; וראה דברי האחרונים שהובאו ב"ספר המפתח".

10. ראה "חידושי הגרי"ז" על התורה סטנסיל פרשת וירא, שאפילו בלא ביאה היה חייב עליה משום גזל, ומה שאמרו "ובא עליה", היינו דוקא משום ששפחתו היא, ולא יצויר שיקחנה אלא במה שיבוא עליה; [ומה שכתב דשפחתו היא, אף שבגמרא לא נזכר כן בהדיא, היינו משום שאם אינה שפחתו, אין שייך שייחד אותה לעבדו; ומיהו, בין כך ובין כך יש לעיין, כיון שבן נח אינו קונה עבד ושפחה אלא למעשה ידיהם, איך יכול האדון לייחדם, שהרי אינם קנויים לו קנין הגוף].

11. א. מימרא זו הובאה בגמרא לעיל נו א, גבי

אך ב"חידושי הר"ן" כתב: והא דאמרינן דמותר באמו, הוא החידוש שנתחדש להם בעבד, אבל בתו אינו חידוש, דאף הגר כך הוא מותר בבתו, מאחר שלא היתה עמו קורבה כלל.

ב. הנה בפשוטו, לאו דוקא באלו מותר הוא, אלא בכל העריות, כי מה בין אלו לאלו, אלא שאם כן צריך ביאור: למה הזכיר רב חסדא את אלו; ורש"י כתב "מותר באמו ובבתו, וכל שכן בשאר עריות של קורבה", ומשמע דבאלו יש יותר חידוש, אך לא ביאר רש"י את ההבדל בין העריות.

ג. הביאור שנתבאר בפנים הוא על פי לשון ה"יד רמה", שכתב: יצא מכלל גוי, ופקעא מיניה קורבא דבני נח, דהוה ליה כקטן שנולד; וכן כתב בחידושי הר"ן: יצא מכלל גוי: שאין לו קורבה עם הגוי, דקטן שנולד דמי.

ומשמע שהם מפרשים את הלשון "יצא מכלל גוי", היינו שאין לו קורבא עם הגוי; והנה רש"י כתב: "יצא מכלל גוי: פקע שם בן נח מיניה", וזה ודאי לא משמע כפירוש הזה; ומיהו אף לדעת רש"י יש לומר, שעיקר כוונת הגמרא היא כדבריהם, רק שהוא מפרש את הלשון באופן אחר, והיינו שהגמרא מגדירה את מהותו של עבד, שהוא אינו גוי ואינו ישראל, וכחצי ישראל הוא, ושוב ממילא לענין "כקטן שנולד" אנו אומרים: כיון שיצא מכלל גוי, אף זו גירות היא להפקיע את קורבתו, ולענין חומרות ישראל אנו אומרים "לכלל ישראל לא בא"; ואפשר שיש להעמיס כן גם בדברי הרמ"ה והר"ן.

אך לשון המאירי הוא: עבד שמל וטבל לשם עבדות, אם נשתחרר דינו אחר שחרורו כגר אחר שנתגייר, אבל בעוד שלא נשתחרר, יצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא, ומותר באמו, שהרי יצא מכלל גוי ואין אוסרין לו עריות

שואלת הגמרא: מאימת [ממתין] חשובה היא מיוחדת לו?

אמר פירש רב נחמן:

מדרגיל למיקרי לה⁽¹²⁾ "רביתא דפלניא", מעת שבנות העיר רגילות לקרוא לה "ילדתו של פלוני העבד".

ומאימת התרתה [ממתי מותרת היא לכל אדם]?

אמר רב הונא: משפרעה ראשה בשוק, כי דרכן של הנשואות הגויות היה לכסות ראשן, וזו שפרעה ראשה בשוק גילתה בעצמה שהיא שוב אינה אשתו של העבד.⁽¹³⁾

במלחמה אין בו דין גזל, והא דתניא "וכן יפת תואר" לאו לענין גזל מיתניא, אלא לענין אישות, שאין הגוי מותר ביפת תואר כישראל, וראה עוד שם.

ב. מה שכתב רש"י "ואף על פי שאין זו בעולת בעל דאישות, אלא דזנות בעלמא כחמור ובהמתו", סתומים הדברים, למה הוי כחמור ובהמתו, ואי משום שהעבדים "עם הדומה לחמור" הם, הרי בפשוטו אין זה אלא בעבד של ישראל הקנוי לו קנין הגוף, ולא בעבד של גוי, הקנוי לו למעשה ידים בלבד.

ובחידושי הר"ן לעיל נו א בתוך הדברים כתב: שאילו בביאה אינה נעשית אשת איש, שהשפחה אין דעתה לנישואין, שדרכה בהפקר; וכאן כתב: אבל ביאה אחת אינה עושה אותה אשת איש כדעבדה לבן נח, לפי שאין ביאתה לשם אישות.

ג. יש להסתפק: האם ביחוד בעלמא היא נעשית אשתו, [ולפי זה יש כאן חידוש קצת, שגוי וגויה אינם יכולים לייחד את עצמם זה לזה, ואילו האדון יכול לייחדם], או שמא צריך גם ביאה מלבד היחוד; וקצת משמע מלשון רש"י הנזכר באות ב, שצריכה היא גם ביאה; ומלשון חידושי הר"ן שהובא בהערה 13 אות ב, משמע קצת שאין היא צריכה ביאה.

12. כן היא גירסת רש"י.

13. א. לשון הרמב"ם [מלכים ט ח], הוא:

מה שאמרו בברייתא שם בגדר חיוב גזל של בן נח: "גנב וגזל, וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן — ומפרשת הגמרא — כיוצא ביפת תואר מאי היא, כי אתא רב דימי "...", ופירש שם רש"י: נהרג עליו משום גזל, ואף על פי שאין זו בעולת בעל דאישות, אלא דזנות בעלמא כחמור ובהמתו.

והנה מה שכתב רש"י שם "נהרג עליו משום גזל", לכאורה יש לפרש, דלעולם נהרג עליה גם משום "אשת איש"; ולא כתב רש"י שם שהוא חייב משום גזל, אלא משום שהגמרא הביאה מימרא זו לענין "כיוצא בו ביפת תואר" שהוא משום גזל. אך בחידושי הר"ן לעיל נו א כתב: בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג: פירש רש"י ז"ל משום גזל ולא משום אשת איש.

וראה עוד שם שהאריך ליתן טעם שחייב עליה משום אשת איש; וכן מבואר ברמב"ם [מלכים ט ח], שכתב: בן נח שייחד שפחה לעבדו, הרי זה נהרג עליה משום אשת חבירו; והלשון משמעה משום אשת איש, וגם מוכח כן, שהרי כל אותו פרק עוסק בדיני עריות של בן נח, ודיני גזל הובאו ברמב"ם שם לאחר דין זה. וראה ברדב"ז שם שכתב על דברי הרמב"ם: ואיכא למידק, דבגמרא משמע דמשום גזל נגעו בה ולא משום אשת חבירו [והביא כל הסוגיא דלעיל]; ויש ליישב: דרבינו ז"ל סובר דאין כאן דין גזל, דאפילו תימא שקנה אותו עבדו, מה שקנה עבד קנה רבו, וכן יפת תואר, כל הנלקח

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא:

בן נח שבא על אשתו (14) שלא כדרכה,
חייב; שנאמר:

לישראל, ואי אפשר שתהא אסורה לגוי
בלבד! (17)

אלא אמר רבא:

בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה,
הרי זה פטור מדין אשת איש.

מאי טעמא?

כי מקור איסור אשת איש לבן נח, הלוא הוא
משום דכתיב: "ודבק באשתו" ולא באשת
חבירו, והרי הקדים הכתוב ואמר "ודבק",
ומשמע: ודבק ולא שלא כדרכה, כלומר: לא

"ודבק באשתו" ומשמע דרך דיבוק, ששניהם
נהנים, ולא שלא כדרכה שאין האשה
נהנית. (15)

אמר תמה רבא על דין זה:

מי איכא מידי דלישראל שרי (16) ולגוי אסור
[וכי יש מה שמותר לישראל ואסור רק
לגוי]; וביאה שלא כדרכה לא נאסרה

אלא בכח היחוד שיחידה לו, בזו אמרו שהותרה
בפריעת ראשה בשוק, שהיחוד שאסרה –
מתירה הפריעות.

וזו אינה ראייה בעיני, דאפשר לומר, דמאי
דאמרינן שלא ייחד הקדוש ברוך הוא שמו על
הגירושין היינו דוקא בגירושין בכתב.

14. לכאורה "אשתו" לאו דוקא; וכן יש ללמוד
מדברי ה"ערוך לנר" שבהערה 15.

15. ביאר ב"ערוך לנר", שאין להקשות: הרי
כבר למדנו [בעמוד א] מ"ודבק" ולא בזכר;
ומשום שהכל דרשה אחת היא, שאם אין הנשכב
נהנה אין כאן דיבוק; [ומה שלפי האמת אין הוא
אסור בשלא כדרכה ואף שאין כאן "ודבק",
ואוסרים אותו בזכר משום שאין כאן "ודבק",
היינו משום "מי איכא מידי", וחיידוש הוא].

16. ביארו התוספות דהיינו דוקא באקראי, ולא
בקביעות.

17. לקמן נט א, מפלפלת הגמרא בכלל זה, ראה
שם.

ומאימתי תחזור להיתירה משיפרישנה [כלומר:
האדון] מעבדו, ויפרע ראשה בשוק"; ומזה
משמע דוקא האדון שיחיד הוא זה שצריך
לפרוע, "ערוך לנר".

ב. כתב בחידושי הר"ן: נראה שהוא דוקא
בשפחה, אחר שהחמירו כל כך בייחודה, כך אין
היתירה אלא בפריעת ראשה בשוק, אבל בן נח
אחר, כיון שפירש ממנה לשם גירושין וישלחנה
לעצמה, או שתצא היא מתחת רשותו ותלך לה,
זהו גירושיו, שאין להם גירושין בכתב, וכן כתב
הרמב"ם בפרק ט מהלכות מלכים [הלכה ח:
ומאימתי תחזור להיתירה – השפחה שיוחדה
לעבד – משיפרישנה מעבדו ויפרע ראשה
בשוק. ומאימתי תהיה אשת חבירו כגרושה
שלנו, משיצאיה מביתו וישלחנה לעצמה, או
משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה, שאין לה
גירושין בכתב, ואין הדבר תלוי בו בלבד, אלא
כל זמן שירצה הוא או היא לפרוש זה מזה,
פורשין].

אבל ה"ר דוד כתב בחדושו, שקרוב הוא
שנאמר, שבן נח אין לו היתר לעולם בגירושין,
כמו שאמר "... לא ייחד הקדוש ברוך הוא שמו
על הגירושין אלא על ישראל", אבל בשפחה זו
שלא נעשית אשת איש בביאה כשאר בן נח,

אסר הכתוב לבן נח את אשת חברו ולא דרך דיבוק, ולא שלא כדרכה.⁽¹⁸⁾

אמר רבי חנינא:

גוי שהכה את ישראל, חייב מיתה.⁽¹⁹⁾

שנאמר אצל משה במצרים:

"ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויפן כה וכה, וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול", הרי שנתחייב המצרי מיתה על שהכה איש מישראל.

ואמר עוד רבי חנינא:

הפוטור [מכה] לועז של ישראל, כאילו פוטור הוא לועז של שכניה; שנאמר: "מוקש אדם ילע קודש", ודרשינן לה: הנוקש את האדם — היינו ישראל שנקראו "אדם"⁽²⁰⁾ — כאילו לועז את הקודש, דהיינו: כאילו סטר לועז של שכניה.⁽²¹⁾

[מגביה, עבדו, שבת; סימן למימרותיו הבאות של ריש לקיש]:

מגביה: אמר ריש לקיש:

18. [יש לדון לכאורה, שאם כי פטור הוא מדין אשת איש, וכדילפינן מ"ודבק", מכל מקום אם עשה כן שלא מדעת בעלה, הרי הוא חייב משום גזל].

19. כתב בחידושי הר"ן: משמע דמדין גזל מייחנין לה, דמה לי חבל בגופיה מה לי חבל בממונו; ולפי זה לא שנא [הכה את ה]גוי ולא שנא ישראל שוין בדבר; ועוד [ראיה, שאף המכה את הגוי, חייב], דמהיכא ילפינן לה, מהמצרי שהכה את איש עברי, [והרי] שניהם היו בני נח.

ולי לא משמע הכי, דדוקא ישראל, דאף על גב דעדיין לא קיבלו את התורה, כבר היו להם מצוות יתירות על בני נח וכדכתבנא לעיל, ועוד, דאם כן, למה מנו בכלל השבע מצוות "שפיכות דמים" והיא הריגה, ליחשבו "מכה חברו", אלא ודאי דוקא מכה ישראל חייב מיתה ממש כמו שהרגו משה רבינו עליו השלום; [ויש ללמוד מדבריו, שאין בן נח חייב על שפיכות דמים אלא כשעשה כן שלא מרצון הנהרג, אבל מרצונו מותר לו להורגו] שלא כשפיכות דמים של ישראל, שאם לא כן, מאי מקשה: ליחשבו מכה חברו, והרי מכה חברו הוא משום גזל, ואם

יאמר לו הנחבל "הכני", יהא פטור]. אבל הרמב"ם ז"ל כתב, דאין בחיוב מיתה זו ובחיוב מיתה שאמרו בגוי העוסק בתורה [לקמן נט א], ובחיוב מיתה בגוי ששבת [בהמשך העמוד], אלא שמודיעין אותו שהוא חייב מיתה ... אבל אינו נהרג עליהן, אף על פי דמפשטא דגמרא לא משמע הכי, מדאמרינן בסמוך גבי גוי העוסק בתורה "וליחשבה גבי שבע מצוות", דמשמע דמעיקר מצוה הוא, ועוד מדאפקה מגזל או מנערה המאורסה, שהם חייבי מיתות ממש.

20. שנאמר [יחזקאל לד לא]: "ואתן [כמו "ואתם"] צאני צאן מרעיתי אדם אתם [אינכם כבהמות בעיני, רש"י]", אתם קרויים "אדם", ואין הגויים קרויים "אדם"; והיינו כדעת רבי שמעון בן יוחאי הדורש כן ביבמות סא א; וראה לקמן נט א, ברש"י ד"ה האדם ובתוספות שם.

21. לאו חס ושלום דאית ליה [לשכינה] לועז, אלא גוזמא קאמר כאילו היה לו לקודש לועז, והיה בא זה וסוטרו, שהרי ישראל עמו ונחלתו הם, ונמצא לועז לועז של קודש; "יד רמה".

המגביה ידו על חבירו, (22) אף על פי שלא הכהו, הרי זה נקרא "רשע", שנאמר אצל משה במצרים:

"ויצא [משה] ביום השני, והנה שני אנשים עברים נצים, ויאמר לרשע למה תכה רעך", והרי:

"למה הכית" לא נאמר, אלא "למה תכה", ואף על פי כן קראו משה "רשע"; הרי למדנו: אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע.

זעירי אמר בשם רבי חנינא:

המגביה ידו על חבירו נקרא "חוטא", שנאמר:

"גם בטרם יקטירון את החלב [של הקדשים על המזבח, להתיר את הבשר באכילה], ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח תנה [עכשיו] בשר לצלות לכהן ... ויאמר אליו האיש, קטר יקטירון כיום החלב ו[אז] קח לך כאשר תאווה נפשך, ואמר לו [נער הכהן]: לא הכן, אלא] כי עתה תתן ואם לא [תתן] לקחתי בחזקה [אקח ממך בחזקת יד]; ואיום זה שאמרו, הוא כמו מגביה ידו על חבירו (23)

וכתיב על זה בפסוק הסמוך "ותהי חטאת

הנערים גדולה מאד".

רב הונא אמר:

תיקצין ידו של מגביה את ידו על חבירו, שנאמר: "וזרוע רמה — הרגיל לרום ידו על חבירו — תישבר".

רב הונא קץ ידא (24) [קצץ את ידו] של אדם שהיה רגיל להכות את חבירו.

רבי אלעזר אומר:

אין לו תקנה — למגביה ידו על חבירו — אלא קבורה, כלומר: ראוי להמיתו ולקבורו, שנאמר:

ואיש זרוע [איש שמניף את זרועו] לו הארץ מותקנת לקבורה].

ואמר עוד רבי אלעזר:

לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות, כלומר: אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע, מפני שהתיגרה רבה על ידי קרקע, שבאות בהמות ומפסידות, וגנבים באים וגונבים, וצריך שיהא חזק כדי לעמוד נגדם.

22. על פי לשון רש"י שכתב: "ואמר אם לא תתן לי אקח בחזקה, דהיינו כמרים ידו, שהיו מגזמין להכותו"; ומכאן מוכח, דרש"י אינו מפרש "המגביה ידו על חבירו להכותו", ודלא כפירושו ה"שולחן ערוך" המובא בהערה 22.

24. כתב רש"י: קץ ידא: מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו, וקנסו בכך, כדאמר בפירקין דלעיל מו א: בית דין היו מכין ועונשין שלא מן התורה, לעשות סייג וגדר לדבר; [ויש לעיין:

לשון השולחן ערוך סימן תכ סעיף ב הוא "המרים יד על חבירו להכותו", אך מדברי רש"י בד"ה ואם לא לקחתי בחזקה, משמע: אפילו אינו מתכוין להכותו, אלא שמרים ידו כאילו בא להכותו, וכדי להפחידו, אף זה בכלל, [הובא לשונו בהערה 23]; ולשון הרמב"ם [חובל ומזיק ה ב] הוא: אפילו להגביה ידו על חבירו, אסור, וכל המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא הכהו הרי זה רשע.

שנאמר: "ואיש זרוע — לו הארץ] לו ראוי לקנות את הארץ".

עבדו: **ואמר עוד ריש לקיש:**

מאי דכתיב "עובד אדמתו ישבע לחם", ללמדך:

אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה לעסוק בה תמיד לחרישה השקאה ניכוש ועידור, כי אז **ישבע לחם, ואם לאו לא ישבע לחם.**

שבת: **ואמר עוד ריש לקיש:**

גוי ששבת ממלאכה יום שלם, הרי זה חייב מיתה, שנאמר:

"ויום ולילה לא ישבותו", ודרשין לה על בני האדם, שלא ישבתו יום שלם יום ולילה —

ומאחר שהוזהרו בני נח על כך, הרי הם חייבים מיתה אם עברו עליה, שהרי אמר מר:

אזהרה שלהן [של בני נח] זו היא מיתתן, כלומר: די באזהרה שהזהירם תורה כדי שימותו, ואין צריך שיהא כתוב במפורש, שחייבים עליה מיתה. (25)

אמר רבינא:

זו שאסרה תורה לגוי לשבות, אל תאמר, דהיינו דוקא כששבת לשם חובה, וכגון ששבת בשבת שהוא יום שבייתה לישראל או ששבת ביום ראשון שהוא יום שבייתה שעשו להם הגויים, אלא **אפילו אם שבת בשני בשבת** הרי הוא חייב מיתה, כי אסרה עליהם התורה להתבטל ממלאכה. (26)

ומקשינן: הרי שנינו בברייתא לעיל נו א "שבע מצוות נצטוו בני נח...", ואם כדברי ריש לקיש שאף זו מצוה היא להם —

ולחשבה התנא לאיסור שבייתה של בני נח גבי שבע מצוות שנאמרו לבני נח, ויהיו שמונה מצוות!?

ומשנינן: **כי קא חשיב התנא מצוות שהן "שב ואל תעשה",** שאסרם הקב"ה מלעשות איזה מעשה, אבל מצוות שהן "קום עשה" — וכגון מצוה זו, שחייבים הם לעבוד — **לא קא חשיב.**

ומקשינן עלה: **והא מצות "דינין" קום עשה** א-ט הוא לעשות דין, ומכל מקום קא חשיב ליה התנא בכלל שבע מצוות!?

ומשנינן: לכך שנה התנא "דינין", כי הם "קום עשה", וגם "שב ואל תעשה" נינהו, כי

אזהרה שלהן זו מיתתן, וראה פירוש רש"י שם; וראה "יד רמה" שם שתמה עליו מסוגייתנו, וראה בדברי ה"יד רמה" עצמו, דרב נחמן בר יצחק לא סבירא ליה לגמרי כרב ששת, הובאו כל הדברים בהערה שם.

26. נתבאר על פי רש"י.

אבל הרמב"ם [מלכים י ט] כתב: וכן גוי

מנין לרש"י לפרש, ד"קן ידא" דוקא כשהיכה, אף שאת כל הענין, ואף את דברי רב הונא עצמו, מפרש רש"י על "המגביה ידו".

והתוספות הביאו את פירוש רש"י, וכתבו: ויש לומר דדינא הוא, דהא מקרא דריש "זרוע רמה תישבר"; וראה עוד שם.

25. ראה לעיל נו א "אמר רב נחמן בר יצחק: